

Ernyey József

A magyar gyógyszerészet a XIX. században

Forrás: V. Molnár László (összeáll.): Ernyey József életműve. Gyógyszerésztörténet – művelődéstörténet. Előszó: Grabarits István, a latin szövegrészeket ford.: Magyar László András. A bibliográfia összeállításában közreműködött: Perjámosi Sándor. Gyógyszerésztörténeti szaklektor: Péter H. Mária. Sajtó alá rendezte: Gazda István. Piliscsaba – Bp., 2008. MATI – Ernyey József Gyógyszerésztörténeti Könyvtár – Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság. pp. 217–225. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 24.)

A MAGYAR GYÓGYSZERÉSZET A XIX. SZÁZADBAN³⁰⁴

(...) A század legelején még az 1774-ből maradt norma szabta meg a gyógyszerészképzés módját. Az egyetemi kurzus csak egy évig tartott, amely idő alatt latin előadásokon vegytant, növénytant és pharmacognosiát hallgattak a növendékek. Számuk pl. az 1799/1800. tanévben csak 12 volt. A vizsgálat és oklevél díja 82 frt 48 kr-t tett ki. Lényegtelen változást hozott a képzés terén az 1806. évi (második) Ratio educationis publicae. Megszigorította a latin nyelvbeli előismereteket és a vizsgálat módját, mindamelllett az eredeti tantervet nem érintette. A hallgatók száma eleinte igen kevés volt: így pl. a rendelet életbelépte után 1808-ban 12, következő években 32, 24, 32 az oklevelet nyert gyógyszerészek száma.

1811/12-ben ismét megszigorították az egyetemi vizsgálatokat: kiterjesztették a „Historia naturalis specialis” [különös vagy egyedi természetrajz] tananyagát, s az eddigi szokás ellenére eltörölték a gyógyszerész-vendégvizsgáló biztosok behívását, helyettük a természetrajz tanára szerepelt biztosul. 1814/15-ben érte el a pesti egyetem a létminimumot, 11 hallgatót, ennél kevesebb sem azelőtt, sem azóta nem volt. A vizsgarendszert azonban a tanári kar még így is elégtelennek találta, azért 1813-ban újból reformálták, ebben az alakban aztán változatlanul megtartották 1851-ig. E hosszú életű rendszer főbb elvei a következőképpen foglalhatók össze. A tanfolyam két esztendő. Bevégzése után a jelöltnek a dékán által kijelölt két vegykészítményt kellett előállítania nyilvánosan, a többi hallgató jelenlétében, a kémia tanárának felügyelete alatt. Ennek a gyakorlati vizsgának sikerétől függött az elméleti szigorlatra való bocsátás. Ennek tárgyai:

1. Növénytan. Szárított és friss növények determinálása Linné szerint; az esetleges gyógyszerészeti szinonimák felsorolása, kapcsolatban mindazon galenikus és vegyi készítményekkel, melyeknek alkatrészeit képezi.

³⁰⁴ Forrás: Ernyey József: Magyar gyógyszerészet a XIX. században. = A Gyógyszerész 4 (1902) No. 1. pp. 17–22.

2. Gyógyszerisme. Egzotikus és honi drogok felismerése, azok tulajdonságai, jóságainak, esetleg fertőzéseiknek meghatározása.
3. Gyógyszerési kémia, a pharmacopoea terjedelméhez mérten.
4. Állattan és ásványtan a hivatalosan előírt tankönyvek szerint, melyekről alább lesz szó.

Első helyen említem Winterl Jakab professzornak gyógyszerészek számára ad hoc írt műveit.³⁰⁵ Botanikára nézve a három kiadásban megjelent indexek szolgáltak vezérfonalul. Winterl összefoglaló munkáját későbbi utóda, Schuster János³⁰⁶ professzor *'System der dualistischen Chemie'*³⁰⁷ címen adta ki. Használatban volt ezen kívül Jacquin-féle *'Elementa chemiae universae'*,³⁰⁸ mely 1812-ig hivatalos tankönyvként szerepel, utána Gren hallei tanár kémiája, melyet Kovács dr. *'Chémia vagy természet titka'* címen³⁰⁹ fordított le 1807-ben, ez 1825-ig volt használatban; következett Schubarth *'Lehrbuch der Chemie'*-ja, amely 1842-ig és Geiger *'Handbuch der Pharmacie'*-ja, amely 1847-ig tartotta magát.

A hivatalosan megállapított tankönyvek mellett már jókor feltűntek a magyar nyelvű, részben eredeti, részben fordításban közreadott kémiai kézikönyvek, jórészt gyógyszerészek buzgólkodása révén. Ilyen például Pethe Ferenc *'A földmívelési kémia'*,³¹⁰ Mannó Alajos *'Vegyteni gyógyszerisme'*,³¹¹ *'Orvos-gyógyszerési vegytan'*,³¹² Szenner János *'Elemi vegytan kezdő orvosok és gyógyszerészek használatára'*,³¹³ Károlyi Sámuel *'A vegytan alapvonalai'*³¹⁴ és Nendtvich Károly *'Az életműtlen műipari vegytannak alapismeretei'*³¹⁵ című munkája. Közkézen forgott még Berde Aron *'A chemia*

³⁰⁵ Winterl, Jac. Jos.: Systematis artis pharmaceuticae in novo Tyrnaviensi laboratorio quotannis experimentis demonstrandi (Tyrnaviae, 1772); System. chemiae pars rationalis et experimentalis (Tyrnaviae, 1773)

³⁰⁶ Schuster János (1777–1839)

³⁰⁷ Schuster, Johann Const.: System der dualistischen Chemie des Professor Jak. Jos. Winterl. 2 Bde. Berlin, 1807. Fröhlich. 510, 310 p.

³⁰⁸ Jacquin, Jos. Franz: Elementa chemiae universae et medicae, praelectionibus suis accommodata. Ex lingua germanica in latinam versa. 2 vol. Viennae, 1793. Wappler. VIII, 336 p.; 2 lev., 242 p., 9 lev., 1 t.

³⁰⁹ Chémia vagy természet titka. Gren Fridrik Alber Korlát szerint magyarul legelőször írta Kovács Mihály. 1–4. köt. Budán, 1807–1808. Anna Landerer. XXXII, 180 p.; VIII, 215 p., 3 lev., 152 p.; 3 lev., 232 p.

³¹⁰ Davy Humphrey: A földmívelési kémia gyökere egymásból folyó leczkékben, melyeket a földmívelés előmozdítására igyelő társaság előtt tartott. Anglusból fordította s jegyzéssel bővítette Kisszántói Pethe Ferencz. Bécsben, 1815. Haykul Antal. 440 p., 1 t.

³¹¹ Mannó Alajos: Vegytani gyógyszerisme (Pharmacognosis). Pesten, 1842. Beimel. VIII, 96 p.

³¹² Mannó Alajos: Orvos-gyógyszerési vegytan. Pesten, 1842. Beimel. XXII, 294 p.

³¹³ Szenner Ker. János: Elemi vegytan kezdő orvosok és gyógyszerészek használatára segéd kézi könyvül. Budán, 1847. Gyurián és Bagó. XXI p., 1 lev., 330, XII p., 1 lev.

oskolája',³¹⁶ továbbá Irinyi János³¹⁷ és később Say Mór³¹⁸ kézikönyve, valamint a német nyelvűek közül J. Fischer '*Handbuch der pharmaceutischen Praxis*'-a.³¹⁹

A botanika terén a már említett indexeken kívül használták Linné '*Systema vegetabilium*'-át és néhai Schuster János tanár '*Terminologia botanica*'-ját³²⁰ – változás nélkül ugyancsak 1848-ig. Ebben a korszakban íródott Sadler József értékes disszertációja is.³²¹ Általában pedig a tanárok saját jegyzeteik alapján tartottak előadást, s a hallgatók ugyancsak jegyzetekből készültek, mert tankönyvet írni a bécsi konzisztórium okvetlenkedése miatt csaknem lehetetlen volt, különben is beleütközött ez az osztrák egyetemek tanrendjébe, s így érthető, hogy az akkori professzorok keze meg volt kötve.

A Nemzeti Könyvtár kéziratárában több kiadatlan érdekes mű maradt fenn, melyek szakszerű ismertetése a hivatalos tankönyvek kapcsán megközelítőleg hű képet adna az akkori vegytani szakoktatás állapotáról.

*

Főbb vonásokban vázolnom kell a gyógyszerészi kémia tanításának fejlődését is. Első előadója, Winterl Jakab József akkori intézetének szűkös viszonyai, s a tudományos haladás korlátai között sokat dolgozott már Nagyszombatban, később Budán, majd Pesten mind a botanika, mind a vegytan terén. 1809-ben bekövetkezett halála után Schuster töltötte be a tanszéket egészen 1838-ig. Nevéhez fűződik a botanika különválasztása a kémia tanításától és a gyógyszerészet megmagyarosítása. Ő hozta be a gyógyszerész disszertációkat, melyekből körülbelül 30 db jelent meg

³¹⁴ Sadebeck Móricz: A vegytan alapvonalai mindennemű ifjúság számára. Magyarra ford. és vegyműszótárral s több jegyzetekkel bővíté K[árolyi]. S[ámuel]. Pest, 1843. Trattner-Károlyi. VIII, 228 p.

³¹⁵ Nendtvich Károly: Az életműtlen műipari vegytannak alapismeretei. Mesteremberek, iparúzó, mindennemű vegyész és tudomány kedvelők számára írta és az iparegyesületi felolvasásokhoz alkalmazta. Pesten, 1844. Hartleben. XVI p., 1 lev., 409 p.

³¹⁶ A chemia oskolája. Magány és iskolai használatra írta Stöckhardt. Fordította Berde Áron. Kolosvárt, 1849. A ref. főiskola nyomdája. 293 p.

³¹⁷ Irinyi János: A vegytan elemei. 1. füz. Nagyvárad, [é. n.] Tichy A. 196 p. (Unicus)

³¹⁸ Say Mór: A vegytan alapvonalai. Középtanodák szám. Pest, 1862. Heckenas. 340 p.

³¹⁹ Fischer, Justus Wilh. Christian: Handbuch der pharmaceutischen Praxis oder Erklarung der in den Apotheken aufgenommenen chemischen Zubereitungen. Pesth, 1811. Hartleben. XVI, 502 p., 9 lev.

³²⁰ Schuster, Johann Const.: Terminologia botanica. Budae, 1808. Typis regiae universitatis. 118 p.

³²¹ Sadler József: Dissertatio inauguralis medica sistens descriptionem plantarum epiphyllouspermarum Hungariae et provinciarum adnexarum atque Transylvaniae indigenarum quam ... pro doctoris medic. laurea tire consequenda ... publicae disquisitioni submittit. Pestini, 1820. Typis Joan. Thomae Trattner. 33, 2 p.

'Gyógyszeres értekezések' címen.³²² Utána átmenetileg 1840-ig Sadler József, a gyógyszerészből lett kitűnő botanikus tanítóta a vegytant. Helyét 1841-ben Sangaletti Eduárd³²³ foglalta el, akit a magyar tudomány nemzetellenes magatartása miatt 1848-ban megfosztott tanszékétől. Utóda lett Nendtvich Károly, a pécsi gyógyszerész-botanikus fia, aki rövid ideig tartó tanárkodása alatt magyarul tanította a kémiát. A német uradalom ismét Sangalettit helyezte vissza, aki viszont elsőként tanította a kémiát németül. Utóda Wertheim az alkotmányos aera beálltával Grácba ment át, s helyét 1860-ban az I. sz. Kémiai Intézetnek közszeretetlenben álló tudós igazgatója, ugyancsak gyógyszerészből lett tanár, Than Károly³²⁴ foglalta el. A jeles tanár növendékei közé számíthatja csaknem az egész későbbi gyógyszerészi kart.

Than Károly kinevezésével a magyar kémia és vele együtt a gyógyszerészet fejlődése is új mederbe terelődött. Az ő vállaira nehezedett a feladat: helyrehozni a régi rendszer és az abszolutisztikus kormány hibáit és pótolni a hiányokat az egyetemi képzés terén. Hogy a körülmények szabta határok között sikerrel oldotta meg feladatát, látjuk és tudjuk. Tanárkodásának első évei az I. Kémiai Intézet kiépítésének és felszerelésének izgalmi közt teltek el, de a gyógyszerészetéről ekkor sem feledkezett meg. Ez idő alatt létesítette a budapesti gyógyszerész-hallgatók önképzőkörét, mely a tudós tanár erkölcsi és anyagi támogatásával kezdte meg működését 1863-ban. Karunkhoz való ragaszkodásának számos tanújelét adta az által, hogy asszisztenseit a kiválóbb hallgatóiból választotta, s előhaladásukat aztán tőle telhetőleg támogatta. Nála kezdte tanulmányait a kolozsvári egyetem első tanára, az ugyancsak gyógyszerészből lett vegyész, Fleischer Antal,³²⁵ akinek neve ugyancsak örök emlékü karunk történetében; a kolozsvári kémiai intézetet ő szerelte fel, s ugyancsak ő szervezte az ottani gyógyszerész-hallgatók önképzőkörét. Ugyancsak Than tanár tanítványai díszes sorából való Lengyel Béla³²⁶ egyetemi tanár és Ilosvay Lajos³²⁷ műegyetemi profeszor.

A kolozsvári egyetemen Fabinyi Rudolf – mint Fleischer nagynevű utóda – szintén tartós érdemeket szerzett az újabb generáció nevelése által, de ez a matéria átlag mind hálátlannak bizonyult, nec numero, nec pondere [sem számában sem súlyában] nem képes pótolni a régi veterán garda kidőlt tagjait.

³²² Lásd részletesebben Paczolay Gyula munkájában: A magyar kémiai szaknyelv történetéből. A vegyészeti kifejezések történeti szótárával. Piliscsaba, 2006. MATI. 292 p.

³²³ Sangaletti Eduárd (1808–1884)

³²⁴ Than Károly (1834–1908)

³²⁵ Fleischer Antal (1845–1877)

³²⁶ Lengyel Béla (1844–1913) lett a II. sz. Kémiai Intézet vezetője, a gyógyszerészképzés résztvevője

³²⁷ Ilosvay Lajos (1851–1936)

Szűk terem nem engedi felsorolnom mindazokat, akiknek helye pótolatlan maradt mindeddig, bár szinte elfelejtettük már, hogy a két Pantocsek (József és Leó), Müller Bernát, Scherffel Aurél, Rozsnyay Mátyás, Molnár János, Gálffy-Gallik Géza, Schams Ferenc, Reckert Dániel, Gallinyi Ferenc, Grünling József, Agnelli Ferenc, Adler Ferenc, Kayser Gusztáv, Sigerus Péter, Kladni, Hornung Károly stb. mit tettek a kémiai és botanikai irodalom terén. Neveik ma már csak bibliográfiai fogalmak és a közvetlen nemzedéknek sincs tudomása arról, milyen szerepük volt a szegény falusi patikárosoknak újabb irodalmunk történetében.

A gyógyszertan tanítása a század elején szűk körre szorítkozott, a hallgatók együtt dolgoztak a medikusokkal, csak gyakorlataik váltak némileg külön, míg végre az önálló gyógyszerintézet megalakulásával külön adták elő a farmakodynamikát az orvosok számára. Gyógyszerészi farmakognosia tanítása csak a legújabb évek vívmánya, s csaknem egybeesik stúdiumaink teljes különválasztásával, amire máig élő kartársaink még jól emlékezhetnek.

A 4 osztálynyi előképzettség már a század elején is elégtelennek bizonyult a felsőbb oktatás számára, azért a gyógyszerészek maguk, Sadler József volt pályatársuk, akkor már egyetemi tanár ajánlatára mozgalmat indítottak, hogy kötelező legyen hat gimnáziumi osztály elvégzése a gyakorlójelöltek számára. Kérelmüket az egyetemi tanács 1833-ban tárgyalta és ugyancsak Sadler támogatása mellett pártolólággal terjesztette fel a Helytartótanácsnak. A javaslatot megerősítették, de életbe nem léptették. Másodszor megújult a mozgalom a '48-as minisztérium idejében, de végrehajtásig akkor sem jutott. Az 1851/52. évi tanrendszer megújításakor a régi méltányos kívánság ismét háttérbe szorult; csak az egyetemi tanulmányokat bővítették, de az előképzettség nem változott. A négy osztályt végzett jelölt három évi gyakorlat és két évi segédeskedés után az egyetemre lépett. Az első évben állattant, növénytant, ásványtant, a másodikban vegytant és farmakognosziát hallgatott gyakorlatok kíséretében. Ugyanekkor hozták be a kémiai doktori tanfolyamot és fokot, mely akkor is három évre terjedt. A rigorosum csak annyiban különbözött a gyógyszerészi szigorlattól, hogy a II. rigorosum után egy kémiai analízist kellett végrehajtani.

1859-ben részletesebb tanulmányi és szigorlati rendszert hoztak be, ismét csak a négy osztályos előképzettség alapján. A tanfolyam két évre terjedt, de a köteles tárgyak megváltoztak. Az első év első szemeszterében fizika és ásványtan, a II. félévben állattan és növénytan szerepeltek melléktárgyakul, de kötelezően, míg a főstudium szerves és szervetlen kémia, gyakorlatok nélkül. A második év laboratóriumban telt el, kémiai és gyógyszerismereti gyakorlatok mellett. Elméletileg csak a közegészségügyi törvényeket adták elő. A doktorálást csak azoknak engedték meg, akik a mesteri szigorlatokat kitüntetéssel tették le, s a középiskola fel-

sőbb osztályait is elvégezték. Ily módon az első gyógyszerész-doktorokat 1861/62-ben promoveálták.³²⁸ Az itt vázolt tanulmányi rend lényegtelen változtatással megmaradt az alkotmányos uralom helyreállítása után is. Az 1869. évi rendelet csak annyit módosított rajta, hogy a szigorlatokat nyilvánosakká tette, 1874-ben pedig a kultuszminiszteri határozat folytán a szigorlatok kettéválasztottak, úgy, hogy második évre csak az iratkozhatott be, ki az első év köteles tárgyaiból sikeresen levizsgázott.

Az eddig érintett létszámingadozás kiegészítéséül ide iktatok még néhány hivatalos adatot: 1809-től kezdve 1831/32-ig meglehetősen egyformaságban 10–50 között váltakozik az összes gyógyszerész-hallgatók száma. 1832/33-tól emelkedik és maximumát 1840/41-ben éri el, mikor 85 hallgató volt immatrikulálva, 1843/44-ben csökkent 44-re, 1847/48-ban ismét 73. A német korszak és provizórium alatt 60–100 között mozog, 1867-től kezdve 1883/84-ig állandóan emelkedik 236-ig és átlagosan így marad 1898-ig, attól kezdve pedig, mint a belügyminiszteri jelentések évről-évre igazolják, fokozatosan csökken, mégpedig anélkül, hogy a kolozsvári hallgatók száma emelkednék.

*

A létszám ingadozásának kiegészítéséül érintenem kell a gyógyszerertárak szaporodását is. Csaplovics János szerint³²⁹ 1821-ben „mindössze 254 jól elrendezett patikák találtattak – számtalan kézi patikákon kívül”. Megyék, egész kerületek, szabad királyi városok patika nélkül szűkölködtek, s az egész országban csak 5 falusi patika akadt. A viszonyok általános megítélése érdekében kiemelem, hogy az ország népessége ekkor 8.720.519-re rúgott, „tehát könnyen által látni, hogy egy-egy patikára 34.322 lélek jön”.

A másik hiteles adat Fényes Elek statisztikája,³³⁰ amely szerint a 30-as évek végén összesen 415 gyógyszerertár, 640 orvos és 1276 orvosképző képviselte a magyar közegészségügyet. Esik tehát egy gyógyszerertárra 26.103, egy orvosra 17.497, egy orvosképzőre pedig 8776 lélek. Ausztriában ugyanakkor már 1640 gyógyszerertár működött, s a szerző keserű hangon panaszkodik a szomorú aránytalanságot és a közegészségügy elhanyagoltságát. Ha bepillantott volna a jövőbe, haragja mindenesetre csillapul, mert azóta csaknem megnégyszereződött „a patikák heányos száma”, s a hajdani aránytalanság már szinte ellenkezőjére vált. Gyógyszerertáraink szá-

³²⁸ Két gyógyszerészt, Scholtz Gusztávot és Felletár Emilt avatták gyógyszerészdoktorrá az 1861/62-es tanévben (– a lektor kiegészítés.)

³²⁹ Csaplovics János: A magyarországi patikákról. = Tudományos Gyűjtemény 6 (1822) No. 2. p. 79.

³³⁰ Fényes Elek: Magyar országnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. 1–6. köt. Pesten, 1836–40. Trattner-Károlyi.

porodása tudvalevőleg igen rohamosan következett be, mert pl. 1853-ban is összesen 456 nyilvános gyógyszerész-tár van kimutatva, ezek közül 11 szerzetesek kezén. Az összes segédek száma 219 és külön 86 gyakornok.

*

A XIX. század küszöbén az önállóságra vágyó magyar gyógyszerészetnek még egy erős próbát kellett kiállania, hogy a bécsi supprematia nyűgétől megszabadulhasson. Az ország kimerült a szakadatlan harcokban, s gazdasági fejlődését még akkor is bénította a bécsi intrika. Tudjuk, hogy a pozsonyi árszabás sikerét görbe szemmel nézték az irányadó bécsi körök, s zokon vették, hogy a magyar gyógyszerészek ismételt tilalmak után is a Torkos-féle elaboratumhoz ragaszkodnak. Az önálló magyar gyógyszerkönyv kiadására irányuló kísérletek meghiúsultak a bécsi egyetem és az udvari tanács ellenállásán, sőt reakciót idéztek elő. Mikor a háború okozta drágulás folytán 1794-ben új osztrák gyógyszerkönyvet és árszabást adtak ki, ezt nálunk nem hirdették ki, s bekövetkezett az az eset, hogy sok szert a beszerzési áron alul kellett taksálni. A gyógyszerészek panaszát öt éven át figyelmen kívül hagyták, míg végre a Helytartótanács sürgetésére és a pesti egyetem közbenjárása folytán 1799-ben új kulcsot dolgoztak ki, melynek alapján 1801. novemberében taxafüggelékkel sikerült kieszközölni. A keserves lecke árán sem mondtak le kartársaink szeparatistikus törekvéseikről, míg végre Bécsben is belátták, hogy Magyarországnak külön árszabásra van szüksége.

1804-ben a bécsi új árszabást átdolgozva *'Taxa medicamentorum emendata pro regno Hungariae et adnexis partibus'* címen³³¹ Budán 1804-ben adták ki. Ugyanez javítva megjelent 1807-ben. A következő évben megújult a magyar gyógyszerkönyv iránti mozgalom is, de egyetlenegy eredménye az új bővített árszabás: *'Taxa medicamentorum in pharmacopoea pro regno Hungariae'*.³³² Ennek javított kiadásai megjelentek Budán 1810, 1811, 1812, 1815, 1816, 1818, 1820 és 1822-ben. A gyógyszerkönyv ügyét azonban nem sikerült eldönteni javunkra. Az 1812, 1814, 1820. évi bécsi gyógyszerkönyvek a tiltakozás dacára nálunk is életbe léptek. A gyógyszerkönyvek kizárólag latinul jelentek meg, az árszabások ellenben, „accomodálva” [alkalmazva] lévén a hazai viszonyokhoz, nagy nyegdrétű alakban: latin, magyar, német nyelven, néha a címlapon csak

³³¹ *Taxa medicamentorum emendata pro regno Hungariae et adnexis partibus edita.* – Taxe der Arzneien, welche umgearbeitet für das Königreich Ungarn und einverleibte Provinzen herausgegeben wurde. Ofen, 1804. Gedr. mit k. Universitäts-Schriften. 71 p.

³³² *Taxa medicamentorum in pharmacopoea pro regno Hungariae et adnexis partibus emendata contentorum pro anno 1808.* – Taxe der in der umgearbeiteten für das Königreich Ungarn und dessen angränzenden Provinzen eingerichtete Pharmacopoe enthaltenen Arzneien für das Jahr 1808. Ofen, 1809. Gedr. mit k. Univ.-Schriften. 74 p.

német vagy csak latin felírással. Hármasként – *'Taxa medicamentorum pro regno Hungariae et partibus eidem adnexis'* – jelent meg pl. az 1829. évi kiadás,³³³ melyhez később függelékkel adták ki *'Elenchus medicamentorum praeter taxam pharmacorum anni 1829'*.³³⁴ Ettől kezdve sokáig nem jelent meg újabb árszabás, bár 1834-ben új gyógyszerkönyvet adtak ki Bécsben. Ennek nyomán Erdély számára külön kiadás *'Gyógyszerek árszabása Erdélyországra alkalmaztatva'*,³³⁵ ugyancsak latin–magyar–német nyelvű füzetben jelent meg.

A külön gyógyszerkönyv ügyében tett lépéseknek csak annyi fogatjuk lett, hogy 1829-től kezdve a bécsi pharmacopoeákat külön kiadásban jelentették meg a magyar szent korona országai számára. A pest-budai gyógyszerészek akkor országos mozgalmat indítottak, melyhez 1831-ben a Helytartótanács is hozzájárult, s felségfolyamodványban kérelmezték a magyar gyógyszerkönyv megindítását. Ekkor megalakult az első magyar pharmacopoea bizottság a protomedicus elnöke alatt, a pesti orvosi fakultás és néhány gyógyszerész közreműködésével, de az óhajtván várta „Dispensatorium Hungaricum” ismét meghiúsult. 1836-ban régi módon újból kiadták a javított bécsi gyógyszerkönyvet és ennek alapján az 1843. évi árszabást. Az 1848. évi magyar kormány tett ugyan lépéseket új árszabás kibocsátása iránt, sőt tervbe vette a gyógyszerészet általános reformját is, de a tárgyalások eredményét elsöpörte a szabadságharc vihára.

A rákövetkezett szomorú évek, az abszolutizmus uralma meddő volt a magyar gyógyszerészetre, mert az önálló nemzeti irányban való fejlődés lehetőségétől megfosztva csak tengődött. Ezen keserves éveknek emlékei az 1850. évi árszabás és folytatólag a pesti grémium 1852. évi figyelmen kívül hagyott elaborátuma, nemkülönben az 1855-i gyógyszerkönyv, melynek szerkesztésére immár semmi befolyása nem volt a 48-as években öntudatra ébredt karnak.

*

Nem lehet itt szó nélkül hagyni a korábbi évek dicséretes kollegialitását, az orvosi és gyógyszerészi kar között azt a szoros kapcsolatot, melynél fogva az egyik félnek sérelmét magáévá tette a másik kar is; mert ez magyarázza, miért volt kész a pesti egyetem orvosi fakultása mindenkor síkra száll-

³³³ *Taxa medicamentorum pro regno Hungariae et partibus eidem adnexis.* – Gyógyszerek árszabása Magyarországra és hozzá kapcsolt tartományokra nézve. – *Arzneyen-Taxe für das Königreich Ungarn und die denselben einverleibten Provinzen.* Ofen, 1829. Gedr. in der k. ung. Univers.-Buchdr. VIII, 106 p.

³³⁴ *Elenchus medicamentorum praeter taxam pharmacorum anni 1829.* pretio inde a 1. Nov. 1831. usque ulterioris ordinationes auctorum et diminutorum. Budae, 1831. Typ. reg. univ. 16 p.

³³⁵ *Gyógyszerek árszabása Erdélyországra alkalmaztatva* (Claudiopoli, 1836)

ni a gyógyszerészek érdekében, míg ők a maguk szűk körében tették magukévá az orvosi rend kívánalmait, támogatták törekvéseit, s ezen az alapon létesült a 48-as évek egyik ideális alkotása, az egyetemes orvosi kar, melynek 36 tagú bizottságában 12 gyógyszerész nyert helyet.

Az abszolút uralom még e parányi vívmányt is eltörölte, sőt karunkat az 1850. évi pátens értelmében az iparosokhoz sorozta, s az ipartörvényt az egyesült orvos-gyógyszerészi kar tiltakozása ellenére ránk is kiterjesztette. Az osztrák ipartörvény ferde intézkedéseinek hatása már a következő évben, s a gyógyszerügyi jogok rendezésénél nyilvánult. Addig ugyanis a reál-és személyjog tekintetében szigorúan vett különbség nem volt. Szabad adásvétel tárgyát képezte minden vizsgált gyógyszerár, bár már 1799-ben kimondta a Helytartótanács, hogy jövőre csakis ad personam szóló jogokat engedélyez. Ezt rendezték az 1827. és 1829. évi helytartótanácsi ediktumok, melyek azonban mind papíron maradtak. Azaz, bár az engedélyezési okmány szerint a nyert jog eladhatatlannak volt deklarálva, az eladást úgy a tulajdonosnak, mint özvegyének, vagy örökösének utólag mindig megengedték. Az 1851., illetve 1857. évi pátens egyszerre radikális reformot óhajtott. Nevezetesen: megtekintették az összes gyógyszerár adománylevelét, s amelyekben a jog természete érintve nem volt, vagy eladhatatlansága külön nem volt kiírva, azt egyszer s mindenkorra reáljogúnak nyilvánították. A többieket – főleg az újabban adományozottakat – egyszerű személyjogúnak deklarálták olyképpen, hogy azt sem átruházni, sem eladni nem szabad, s joga esetről-esetre visszaszáll az államra. E törvényt aztán meglehetősen szigorral hajtották végre, de szerencsére közbejött az 1859. évi új osztrák ipartörvény, mely némi kibúvót engedett. Ezt használták fel az osztrák és magyar gyógyszerészek egyaránt, s felségfolyamodásban kérték a szigorú törvény enyhítését. Ennek eredménye az 1865. évi felségrendelet, mely újból megengedte az üzletjogok átruházását. Ezt az intézkedést csak az 1876. évi közegészségügyi törvény szüntette meg.

*

Egyidejűleg felségfolyamodással megalakult a bizottság az országos egyesület előmunkálatára, mintegy folytatásául az 1816. évi, majd 1833. és 1846. évi ez irányú sikertelen fáradozásoknak. 1867, illetve 1870 óta történetünk elválaszthatatlan az egyesület működésétől: belőle indultak ki a reformmozgalmak, vele és általa értünk el sikereket – kudarcokat... Megalakulása óta jelent meg az új magyar árszabás, az I. Gyógyszerkönyv és a ferdeségekkal telt 1876. évi közegészségügyi törvény.

1883-ban nyertük az első kiadású gyógyszerkönyv függelékét, a megfelelő árszabással, majd 1888-ban az új gyógyszerkönyvet, melyhez millenniumi emlékül kis függelékét kaptunk, ugyancsak taxa kíséretében.